

APŽVALGA

TOBULINANT VALSTYBĖS ESMĖS NUŠVIETIMĄ

Filosofijos dėstytojų klausimai aukštesiose mokyklose visuomet aktualūs. Kaip perteikti klausytojams marksistinės-lenininės filosofijos sudėtingą, gilų turinį, jo nesuvulgarinant, nesudarant pagrindo iškreiptam supratimui,— šis uždavinys yra filosofijos dėstytojams, ypač jauniems, nuolatinių ir didelių rūpesčių objektas. Žinoma, sprendžiant minėtą uždavinį, pirmąją reikšmę, be akivaizdaus klausimų nušvietimo, turi dėstytojo giliai įsisąmonintos teisingos metodologinės pozicijos ir nuoseklus jų laikymasis.

Šiai dėstytojų pusei daug dėmesio skiria Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Filosofijos katedra (vedėjas doc. E. Meškauskas). Gera tradicija ir mokykla filosofijos dėstytojams yra šios katedros reguliariai organizuojami išplėstiniai bei tarpkatedriniai posėdžiai, kurie tiesiogiai priklauso jos, kaip atraminės katedros, veiklos barui. Vien per pastaruosius trejus metus minėto profilio posėdžiuose buvo aptariamose ir diskutuojamos tokios bendrosios ir socialinės metodologijos temos, kaip „Atspindžio sąvokos reikšmė“, „Dialektinio prieštaravimo turinio klausimu“, „Nuosavybės instituto ekonominis turinys ir teisinė forma“ (pranešimų autorius doc. E. Meškauskas), „Dėl vadinamojo ontologinio materijos supratimo“ (pranešėjas vyr. dėst. J. Vinciūnas), „Socialinės vertybės ir tiesos santykio kai kurie aspektai“ (pranešėjas doc. A. Lozuraitis), „Tiesos kriterijai istorijos mokslė“ (pranešėjas doc. B. Genzelis), „Teisės marksistinės teorijos aktualios metodologinės problemos“ (pranešėjas vyr. dėst. V. Rybakovas) ir kt.

1969 m. spalio 25 d. išplėstiniame VVU Filosofijos katedros posėdyje Vilniaus miesto aukštųjų mokyklų filosofijos dėstytojai išklausė doc. E. Meškausko diskusinį pranešimą „Valstybės valdžios kaip klasinės diktatūros supratimas“. Ties šio pranešimo turiniu norėtuši plačiau apsisėti ir akcentuoti kai kuriuos jo momentus, turinčius reikšmės mūsų ideologiniam, pedagoginiam ir moksliniam darbui.

Sverdlovo universitete skaitydamas paskaitą apie valstybę, V. Leninas pastebėjo, kad valstybės klausimas yra vienas sudėtingiausių, sunkiausių ir bene labiausiai supainiotų. Šiandien socializmo praktikos ir marksizmo masinio plitimo dėka mūsų inteligentijai bei studijuojančiam jaunimui daugelis valstybę liečiančių klausimų yra palyginti aiškūs. Tačiau kiekvienai marksistinė-lenininę teoriją įsisavinančiai kartai iškyla nauji sunkumai, sąlygoti epochos ypatybių, įsigalėjusių tam tikrų mąstymo stereotipų ir kitų panašaus pobūdžio priežasčių.

Minėtame pranešime doc. E. Meškauskas palietė tokius svarbius mūsų pasaulėžiūrai klausimus, kaip diktatūros sąvokos turinio apibrėžimas, diktatūros ir demokratijos santykio supratimas, buržuazinės demokratijos formalumo mokslinis pagrindimas ir kt. Pranešėjas taip pat iškėlė tuos supaprastinimus bei tikrovės iškraipymus, kurie neretai atsiranda (ypač studijuojančių tarpe) dėl visuomenės ekonominės struktūros arba jos atskirų elementų (pavyzdžiui, socialinių klasių) personifikavimo (pavertimo dideliu, savarankiškai veikiančiu organizmu, asmeniu) ir tų personifikuotų išsireiškimų tiesioginio supratimo (ne kaip abstrakčių sąvokų, bet kaip betarpiškų konkretybių).

Klasinėje visuomenėje akivaizdžiai nesimato, kad valstybė yra klasinio viešpatavimo įrankis. Šis faktas pasidaro aiškus tiktai marksistinės metodologijos šviesoje. Taikliai doc.

E. Meškausko pastebėjimu, K. Marksas nebūtų laikomas genialiu mokslininku, jeigu žmonių klasinė diferenciacija būtų jiems patiems akivaizdi visais visuomeninio gyvenimo aspektais: politiniu, teisiniu, moraliniu ir t. t. Išnaudotojų klasės valia valstybės valdžioje pasireiškia netiesiogiai. Ši klasė neveikia kaip organas, atliekantis valstybines funkcijas. Valstybinis aparatas nėra saviveiksmiška viešpataujančios klasės organizacija. Tiek vienos, tiek kitos klasės nariai yra valdomieji. Dėl to valstybės valdžia ir atrodo kaip virš visuomenės iškilusi jėga. Išvada, kad atitinkama valstybė yra klasinio viešpatavimo organas (klasės diktatūra), daroma, remiantis objektyviu kriterijumi: ji *įtvirtina* visuomenės ekonominę struktūrą, kurioje viena klasė užima viešpataujančią padėtį kitos klasės atžvilgiu.

Vadinasi, marksistinėje metodologijoje klasinės diktatūros sąvoka vartojama ne valdymo formos ar valdymo metodų prasme. K. Marksas politinių ir teisiųjų reiškinų esmės ieškojo ne pačioje politikoje, o ekonominiuose santykiuose. Diktatūros terminas čia pažymi klasinį valstybės pobūdį antagonistinėje visuomenės ekonominėje struktūroje.

Vadovaujantis tokiu supratimu, darosi aišku, jog kasdieninėje politinėje vartosenoje pasitaikantis demokratijos kaip valdymo formos priešpastatymas diktatūrai yra netikslus. Diktatūros sąvoka apibūdina klasinę valstybės esmę, o ne tai, kokiomis priemonėmis atliekamas valdymas. Todėl mūsų laikais paplitęs diktatūros tapatinimas su fašizmu kaip politiniu režimu yra netikslaus terminų vartojimo pasireiškimas. Fašistinis režimas yra tik valdžios organizavimo būdas, charakterizuojantis valstybę kaip socialinį reiškinį struktūriniu, o ne funkcinio aspektu. Kapitalistinėje visuomenėje ne tik fašistinė, bet ir pati demokratiškiausia valstybė yra gamyboje viešpataujančios buržuazijos klasės diktatūra.

Buržuazinė demokratija — tai demokratinė valstybės valdymo forma, esant buržuazinei visuomenės ekonominei struktūrai. Terminas „buržuazinis“ apibūdina valstybės veiklos turinį, o ne jos formą. Demokratijos apribojimai (pavyzdžiui, rinkimų cenzai) metodologiniu požiūriu dalyko esmės nekeičia. Todėl, kritikuojant buržuazinę demokratiją, negalima apsiriboti vien politinės formos analize bei įvertinimu, pamirštant tai, kas svarbiausia — politikos turinį. Ir nuosekli demokratinė valdymo forma savaime dar nepanaikina buržuazinės diktatūros. Buržuazijos valdymo šaknys slypi ne politikoje, bet ekonomikoje. Todėl visuomenės pobūdžiui pakeisti dar nepakanka *politinės*, t. y. demokratinės, revoliucijos, — būtina *socialinė* revoliucija, t. y. gamybos priemonių privatinės nuosavybės panaikinimas.

Kol pastarasis revoliucinis aktas neįvykdomas, tol ir pati nuosekliausia demokratija lieka formalia. Politinė lygybė, lygybė prieš įstatymą dar nepanaikina socialinės nelygybės, klasių. Buržuazinės demokratijos formalumo esmę sudaro ne tai, kad žodžiais, popieriuje skelbiamos vienos politinės tiesos, o praktinėje politinėje veikloje jų nepaisoma, bet tai, kad realios socialinės problemos paverčiamos teisinėmis, ignoruojant jų ekonomines prielaidas.

Pranešimo pabaigoje doc. E. Meškauskas pažymėjo, kad proletariato diktatūros terminas irgi neturėtų būti suprantamas personifikuotai. Proletariato diktatūra reiškia darbininkų klasės *istorinių* (t. y. socialinės pažangos) interesų realizavimą valstybine forma. Nuo ankstesnių valstybės tipų socialistinė valstybė skiriasi tuo, kad ji neįtvirtina proletariato kaip viešpataujančios klasės, o, atvirkščiai, sudaro sąlygas klasiniams skirtumams visiškai išnykti.

Diskusijoje kalbėjusieji draugai V. Kazlauskas, G. Vaitkūnas, I. Ledas, J. Vinciuonas ir kiti lieté politinių formų santykio savarankiškumo, socialistinės demokratijos vystymosi, jos skirtumų nuo buržuazinės demokratijos bei kitus klausimus.

Pranešime ir pasisakymuose iškeltos mintys ir patikslinimai orientuos mūsų filosofijos dėstytojus giliau, mokslіškiau nušviesti valstybės esmę ir vaidmenį istorinio materializmo kurse.

Č. Kalenda